

ALİ FUAD BAŞGİL ÜZERİNE*

İSMAİL KAHRAMAN**

*S*ayın Başkanım Muhafazakâr Düşünce Dergisi olarak Ali Fuad Başgil Hoca'nın hatırasına bir sayı hazırlıyoruz. Bu minvalde öncelikle bir talebesi olarak sizin de merhum Ali Fuad Başgil'e dair hatıralarınızı dinlemek istiyoruz.

Ali Fuad Başgil, o dönem için gelinebilecek en üst derece olan ordinaryüs profesör bir hocaydı. Şimdi böyle bir derecelendirme sistemi kullanılmıyor. O hem Edebiyat Fakültesi hem de Hukuk Fakültesi dekanlığı yapmış, bulunduğu kürsülerde otorite bir isimdi. Hocamızla ilgili ilk hatıram, üniversiteye kayıt olduğum güne aittir. Üniversiteye kayıt olduğum gün, kayıt sırasında benim önümde olan bir öğrenci ve yanında da abisi durumundaki bir başka genç eğildi ve kayıt yapmakta olan memura, "Cemal abi tek olsun" dedi. Cemal abi gençlere baktı, bir şey demeden kaydı yaptı. Onlardan sonra sıra bana gelmişti. Ben, gece mi gelinecek, farklı bir binada mı ders alacağız, kitaplar farklı mı olacak bilmiyordum. Sıra bana gelince ben de onlar gibi,

- "Cemal abi tek olsun" dedim.

- Gözlüğünü çıkarıp bana baktı. Tanımadığı bir genç, "Olmaz, herkese tek, herkes tek olmaz ki..." dedi.

Ben de "ama abi önümdekine tek verdiniz, sıra bana gelince ne malum tek olmayacaktım, bitmedi ya ne olur tek olsun, sen yaparsın" dedim. Meğer tek numara alanlar Anayasa Hukukunda Ali Fuad Hoca'nın dersine giriyormuş. Çiftler ise Hüseyin Nail Kubalı Hocanın dersine katılıyormuş. Sonraki yıllar Cemal Abi ile dostluğumuz pekişti. Allah rahmet eylesin.

İki hoca arasında nasıl bir fark vardı? Sonuçta ikisi de Anayasa Hukuku dersi veriyor.

* Bu Mülakat Türkiye Büyük Millet Meclis Başkanlığı Makam Odasında 22.08.2017 tarihinde gerçekleştirilmiştir.

** Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı.

Hüseyin Nail Hoca, dinlemesi ve not alması zor bir insandı. Ali Fuad Hoca ise müthiş bilgi birikimini akıcı bir Türkçe ile aktarıyordu. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi birinci sınıf amfisi oldukça büyüktü, bin küsur kişi kapasiteye sahipti. Öğrenciler derslerde onu dinleyebilmek için merdivenlerde otururlardı. Sadece hukuk öğrencileri değil, son sınıftan, komşularımız olan İktisat Fakültesinden, Tıp Fakültesinden, hatta fakülteyi bitirmiş olanlardan da dinlemeye gelirdi. Fevkalade bir insandı; kibar, nazik, asil, Osmanlı bir insandı.

Türkiye’de layıkı veçhile anlaşılmayan hocalardan biriydi sanırım.

27 Mayıs 1960 Darbecilerinin ilk hedeflerinden biri Ali Fuad Hoca oldu. O dönem kendilerini reformcu olarak tanıtan sol görüşlü kişiler, “Ali Fuad Başgil İstifa” diye bir kampanya açtılar. Hoca solcu değildi. Hür Düşünce sahibi idi ve Demokrat Parti taraftarlarınca çıkartılan Son Havadis gazetesi ile Tarık Buğra’nın başında olduğu Yol Dergisi’nde yazıları çıkıyordu. Yol Dergisi o zaman darbecileri destekleyen solcuların, devrimci sosyalistlerin çıkardığı Yön Dergisine karşı çıkıyordu. O dönem bir ordinaryüs profesörün sesi ve sedası Anadolu’da büyük bir ferahlık getiriyordu. Darbeci Milli Birlik Komitesi tüm ülkeye hâkimdi. Kimse o komiteye karşı ses çıkartamıyordu. Milli Birlik Komitesi’ne karşı olan herkes asi olarak damgalanıyordu. Üniversitede Kastro Nuri, Hüseyin İnan, Kemal Bingöllü gibi öğrencilerin başında olduğu grup pankartlar açıyor, Dünya Gazetesi, Cumhuriyet Gazetesi gibi gazeteler sürekli kışkırtıcı, saldırgan yazılarla Demokrat Partililere yükleniyordu.

Muhafazakâr camia bu saldırgan, kışkırtıcı gösteri ve yayınlar karşısında ne yapıyordu?

Solcular, darbeci askerlerle birlikte hareket ediyordu. O yüzden kimse onlara karşı sesini çıkartamıyordu. Demokrat Parti’yi destekleyen muhafazakâr görüşe sahip insanların ise bir derneği, cemiyeti, birliği yoktu. Bu yüzden onlara karşı cevap veremiyorduk. Dağınık halde örgütlenmelerimiz vardı ama yetersizdi.

Ali Fuad Başgil dönemin sembol isimlerindendi. Hatta Cumhurbaşkanı olması için de halkta bir beklenti vardı diye biliyorum.

Evet, Ali Fuad Hoca o dönem sembol bir isimdi. Cumhurbaşkanlığı için en uygun kişi olarak ismi konuşuluyordu. Bunun için partiler bir araya geldi. Adalet Partisi, Yeni Türkiye Partisi, Cumhuriyetçi ve Köylü Millet Partisi’nde 277 milletvekili tarafından cumhurbaşkanlığına aday gösterildi. Meclis iki yapılıydı ve 150’si Senatör, 450’si de milletvekili idi. Toplamda 600 kişi

ediyordu. Bir kişinin seçilebilmesi için Meclis'teki milletvekillerinin 225 oyu gerekliydi. 277 milletvekili teklifi imzalamıştı. Ali Fuad Başgil, Adalet Partisi listesinden İstanbul'dan bağımsız senatör olarak Meclise girmişti. O dönem, bağımsız aday bir parti listesinden seçime girilebiliyordu. Başgil Hoca bağımsız olarak senatör seçildikten sonra, partiler ortak bir bildiri yayımlayıp, Cumhurbaşkanlığı seçiminde aday gösterilmesini kararlaştırdılar. Ankara'da bir otelde partilerin üst kademelerinin seçime hazırladıkları karargâhları vardı. Daha sonra Balıkesir Milletvekili olacak aynı zamanda yayınevi sahibi olan İsmail Dayı, Şadi Pehlivanoglu, Tahsin Demiray o günün üst derece siyaset adamları oradaydılar. *“Ali Fuad Hoca'yı Milli Birlik Komitesi çağırıyor”* diye bir haber geldi. Vaktiyle Menderes'in inşa ettiği fakat Yassıada'ya kapatıldığı için Milli Birlik Komitesi tarafından kullanıma açılan bugünkü Meclis binasına çağrıldı. Hoca ile birlikte İsmail Dayı ve Şadi Pehlivanoglu Meclis binasına geldiler. Fakat odaya alınmadılar. Milli Birlik Komitesi üyesi General Sıtkı Ulay ve başka bir darbeci Albay, Hoca ile olan konuşmalarında onu tehdit ettiler. Aday olup seçilmesi durumunda *“Çankaya Köşkü yerine Etilik'e götürüleceğini, 1961 seçimlerinin kabul edilmeyeceğini, sonuçların yanlış olduğunu ve genel seçimin iptal edileceğini”* söylediler. Bu durumda Hoca'nın *“Türkiye'nin sivil hayata geçişini engelleyen adam”* haline geleceğine vurgu yaptılar ve *“hayatınızı da garanti edemeyiz”* diyerek ölümle tehdit ettiler. Daha sonraki söylentiler arasında o görüşmeler sırasında Sıtkı Ulay'ın Hoca'ya tokat attığı yönünde iddialar ortaya atılsa da Şadi Pehlivanoglu bunu yalanladı ve *“kesinlikle böyle bir şeye izin vermezdik”* dedi.

Görüşmeden sonra Hoca otele dönecek diye, herkes otele dönecek diye bekleniyordu. Başgil Hoca, Meclis'te Sıtkı Ulay'ın odasından çıktıktan sonra otele uğramadan doğrudan tren istasyonuna gitti. Otelde herkes kendisini beklerken oraya dönmedi ve trenle önce İstanbul'a ardından İsviçre'ye geçti. Hoca'yı bu duruma düşürenler 1960 Darbesinin cuntacıları Milli Birlik Komitesi idi.

Sizin başkanlığımız döneminde Milli Türk Talebe Birliği olarak Hoca'ya büyük vefa gösterdiniz. Vefatının birinci yıl dönümünde bir anma toplantısı tertip ettiniz. O toplantıyı biraz anlatır mısınız?

Evet, benim başkanlığım döneminde Hoca'nın vefatının birinci yılında Milli Türk Talebe Birliği (MTTB) olarak 1968'de *“Vefatının Birinci Yıl Dönümünde Ali Fuad Başgil”* adıyla toplantı düzenledik. O toplantıda Münip Hayri Ürgüplü (milletvekili), Hoca'nın eski ve yakın arkadaşlarından İsmail Dayı (Yağmur Yayınevi sahibi- Balıkesir Milletvekili) ve ben birer konuşma

yaptık. Konuşmamda “*Türkiye’nin Meşru Cumhurbaşkanı’nın vefatının yıl dönümünde bir aradayız*” dedim. Bize göre meşru Cumhurbaşkanı Ali Fuad Başgil’di. Bu, bizim için Sayın Abdullah Gül’e yani halkın seçtiği Cumhurbaşkanlarına kadar böyle devam etmiştir. Ali Fuad Hoca Cumhurbaşkanı olarak seçilmiş olsaydı, demokrasinin gereği yerine getirilmiş olurdu. Daha hızlı bir şekilde sivil hayata geçiş sağlanırdı. Maalesef Milli Birlik Komitesinin dayatması ile tehdit ve şantajla General Cemal Gürsel hem Milli Birlik Komitesi Başkanı hem Devlet Başkanı hem de Cumhurbaşkanı oldu.

Cemal Gürsel, baskı yoluyla Cumhurbaşkanı oldu ama görevini tamamlayamadan feci bir şekilde vefat etti diye hatırlıyorum.

Evet, Cemal Gürsel’in vefatı ciddi bir rahatsızlık sürecinden sonra gerçekleşmiştir. Uzun süre komada kalmıştır.

Necip Fazıl’a o dönem, Cemal Gürsel’in vefatı sorulduğunda verdiği cevap şöyle olmuştur:

“Allah bütün Müslüman ölümlere rahmet eylesin, Cemal Ağa’nın (Gürsel) payı varsa buyursun alsın.”

Cemal (Gürsel) Erzurumludur ama manevi yönü eksik, garip bir adam olarak tanındı. Toplum onu pek sevedemedi. Ali Fuad Hoca, 1961 yılında küs ve dargın bir şekilde İsviçre’ye gitmiştir. O sıralar Hukuk Fakültesine yeni girmiştim. Bilahare Hukuk Fakültesi cemiyet başkanı oldum. Hocamızın vefatı dolayısıyla cenaze törenine ait hatıralarımı paylaşmak isterim;

Hocamızın vefatında Milli Türk Talebe Birliği Başkanı idim. Bize, “*Ali Fuad Başgil vefat etti*” haberi geldiğinde hemen Feneryolu’daki evine gittik. Hanımı Nüvide Başgil cenaze sahibi idi. Biz merhumun tabutunu aldık ve omuzlarımızda taşımak suretiyle Kızıltoprak’tan Kadıköy’e Osman Ağa Cami’nin musallasına getirdik. Münip Hayri Bey’in vefatının birinci yılında yaptığı konuşmasında açıkladı; Ali Fuad Hoca vasiyet etmiş “*benim cenazemi cenaze arabasına koymayınız, Kadıköy’den dört tane hamalla ve omuzlarda camiye getiriniz.*” Yalnız bu vasiyeti kimseye bildirmedi. Nitekim her vasiyet, her zaman yerine getirilemeyebilirdi. Fakat gençlik Ali Fuad Hoca’yı yalnız bırakmadı ve Feneryolu’ndaki evinden Osman Ağa Cami’sine kadar omuzlarda getirdi. Vasiyet yerine getirilmiş oldu. Cenaze namazını o dönem Diyanet İşleri Başkanı olan Ali Rıza Hakses Hoca kıldırdı. Lakin namaz bittikten sonra, içerden bir ses işittik; “*Olmadı bu cenaze namazı, yanlış var, bekleyin geliyorum.*” Hakses sordu, “*Kim bu?*” Dediler ki “*Fuat Çamlıbel (Ulema-âlim), Beşiktaş Müftüsü.*” Fuat Çamlıbel Hoca geldi. Eksikliği kimse bilemedi fakat kimse de itiraz edemedi. Fuat Hoca ikinci kez cenaze namazını kıldırdı. Cenazeyi

aldık, araca koymadan Kadıköy'den Haydarpaşa Numune'nin önünden tek-birler getirerek Karacaahmet Mezarlığına götürdük.

Mezarlığa geldiğimizde bir konuşma da ben yaptım. Hatta “*Lisan çıldırıyor dil nasıl döner?*” diye Necip Fazıl'ın ‘*Zeybeğin Ölümü*’ adlı şiirinden de bir alıntı yaptım. Eziyet görüp Cumhurbaşkanlığı önlendiği ve halktan bir insan olarak önü açılmadığı için üzgündük. Cenazede müthiş bir kalabalık vardı. MTTB olarak cenaze işlerini tamamen biz yürüttük ve defnini yaptık. Allah Hocamıza gani gani rahmet eylesin. Mekânı cennet olsun. Onu hatırlatmada gereken desteği gösterenlerden, hizmet edenlerden Cenab-ı Hak razı olsun. Nüvide Hanım da çok kibar, fevkalade nazik bir hanımefendi idi. Kocasına daima “Fuad’cıgım” diye hitap ederdi. Nüvide Hanımefendiye de rahmetler diliyorum.

Muhafazakâr gençlerin nezdinde Fuad Hoca’yı önemli kılan Din ve Laiklik kitabı mı olmuştur, yoksa daha ziyade şahsi özellikleri mi etkili olmuştur?

Bu eseri din ve laiklik konusunda yazılmış, hürriyetçi bir bakışla meseleyi doğru zeminde tartışan bir kitaptır.

Hoca'nın muhafazakâr gençler nezdinde saygın bir kişi olmasının altında, gerçek bir ilim adamı olması yatmaktadır. İlimi üstünlüğü ve seviyesi kabul edildiği, ayrıca hukuktan yana olduğu için, muhafazakâr çevrelerde, toplumda kabul görmüştür. Hoca İslam'a bağlılığı tartışılmaz, fevkalade inanç sahibi, üstün bir hukuk âlimi idi.

Hoca'nın Nihal Atsız ile bir tartışmaları olmuştur. Atsız kendisine ne yazık edepsiz bir üslup ile “*kozmpolit ihtiyar bunak*” ifadesini kullanmıştır. Ali Fuad Hoca ile çatışmıştır. O dönemde dindar olan insanlar baskı altında idi. Atsız ile olan mücadelesi, Düşünen Adam Dergisi, Son Havadis ve Yol Dergisindeki yazıları yüzündendir; o, paganist olmayan İslam'a ve inanca dayalı, ahireti kabul eden bir ordinaryüs profesör idi. Esasında Hoca böyle polemiklere girmeyi sevmeyen seviyeli bir ilim adamı idi.

Muhafazakâr kimliğe sahip ilim adamı sayısı ya da kalem ehlinin kifayetsiz olduğu bir dönem miydi?

Maalesef, o vakitler Türkiye'de ilim ve basın sahasında çok fazla adamız yoktu. El yordamı ile babadan dededen kalma bir inançla yürünüyordu. Bugünkü gibi üniversiteler, profesörler, yayınlardan bahsetmek mümkün değildi. Tam bir kontrol altında ilerlemeye çalışılıyordu. Dinden bahsetmek oldukça zordu ve cesaret isterdi. Hoca'yı sevdiren, bunlardan bahsedebiliyor olması idi.

MTTB'yi ele geçirmek ya da bir başka söylem ile sol kesimin yönetiminden alarak bizim manevi değerlerimize yakın kesimin eline geçmesindeki süreci bizlerle paylaşabilir misiniz?

Milli Türk Talebe Birliği bizden önce solun, o günlerin deyimi ile komünistlerin elinde idi. 1960 Darbesinde halk ve üniversite gençliğini organize eden bir öğrenci teşkilatı idi. MTTB'dekiler Halk Partisi, DP düşmanı, kendilerine reformcu diyen kesim idi. Eğer Müslüman, namaz kılan biriyseniz yobaz veya gerici olarak nitelendirilirdiniz. Oysa onlara göre ileri düşünceli adam böyle olmamalı, pozitivist olmalı idi.

O dönem bizim bir birliğimiz ya da cemiyetimiz yoktu. 1960 Darbesini cemiyetler ve dernekler yaptığı için, bizde de bu tür derneklerde ve cemiyetlerde nasıl söz sahibi oluruz, diye bir gayrete girildi. Bu gayretin başında Nevzat Kösoğlu, Mehmet Niyazi Özdemir, Rasim Cinisli gibi arkadaşlarımız vardı. İzmir'de ve devamında İstanbul'da MTTB seçimleri yapılacaktı; İstanbul Hukuk Derneği Nevzat Kösoğlu'nu aday çıkardı. Nevzat Kösoğlu Ötügen'in sahiplerinden biridir. Yayın sahasında da eserleri olan değerli bir insandır. Allah rahmet eylesin. Solcularla MTTB Başkanlığı için yarıştık. Fakat seçimi kazanamadık. Yüksel Çengel kazandı. MTTB Başkanlığı seçimini kazanamamak da kendimize güvenimiz geldi. Bursa'da Rasim Cinisli aday oldu ve kazandı. MTTB Genel Başkanı oldu. MTTB uzun ve meşakkatli gayretler sonunda bizim olmuştu.

Hayatınız sivil toplumla ve cemiyet hareketleri ile geçti. O çalışmalarınızla siyaseti mukayese ettiğinizde hangisini daha ehemmiyetli buluyorsunuz?

1960 Darbesinden itibaren fikrî faaliyetlerin içinde oldum. Elbette gençlik ile ilgili çalışmaları önemsemekteyim. Bir yerde tarla olacak ki ekin olsun. Gençlik elzem fakat siyaset kaptanlıktır; gemi yürüyecek ve yol alacaktır.

Ali Fuad Başgil'in Necip Fazıl ile ve o dönemin üstatlarıyla iletişimi oldu mu?

Ali Fuad Başgil ordinaryüs profesör, dekanlıklardan gelmiş. Bahsettiğiniz tarzda isimler ise toplumla iç içe olan insanlar. Ali Fuad Hoca onlara nazaran daha ilmi bilgisi geniş bir entelektüel. Necip Fazıl bizlere çok emeği geçen, büyük eziyetlere katlanan bir üstattır. O kadar baskıya rağmen yolundan dönmemiştir, bizler üzerinde de emeği büyüktür. İki ve onlar gibi değerler, kendi konularında ve sahalarında büyük hizmetleri olmuştur. Bugünün insanında büyük pay sahibi şahsiyetlerdir. Ahirete göçenlere rahmet, yaşayanlar nice hizmetler niyaz ederim.

ANADOLU RUHUNU KAYBETMEMİŞ BİR AYDIN*

YUSUF ZİYA KAVAKÇI*

*H*ocam öncelikle Ali Fuad Başgil'i Vefatının 50. yılında anmak ve gelecek nesillere daha iyi ve derinlemesine anlatmak için Muhafazakâr Düşünce Dergisi olarak özel bir sayı yapmak istedik. Bu sebeple onu sağlığında tanıma fırsatı bulmuş öğrencileri ile bir dizi söyleşi yayınlamanın yeni nesile onu daha iyi anlatmanın en güzel yolu olacağını düşündük. Başlangıç olarak sizce Ali Fuad Başgil kimdir, onu bugün önemli bir düşünce adamı olarak anmamızı gerektiren özellikleri nelerdir? Bize onu anlatan bir profil çizebilerseniz memnun oluruz.

Öncelikle böyle bir vefa örneğine öncülük ettiğiniz için teşekkür ederiz. Ali Fuad Başgil, talebesi olmakla şeref duyduğum İstanbul Hukuk Fakültesi sıralarımızdan bir hocamızdır. 1960'larda 27 Mayıs İhtilali sonrası mert, cesur, güçlü, kılıç gibi kalemi olan, ifade gücü sağlam Anadolu çocuğu, o devirde nadir bulunan güçlü, düşünen bir üniversite hocası, bir profesör.

İstanbul ticaret esnafı ile beraber teşkilatlanmış Sönmez Şirketi ve İlim Yayma Cemiyetinin mensupları ile beraber çalışmıştır. Ali Fuad Başgil Hoca ayrıca Hasan Basri Çantay merhum, Kuran mütercimi, büyük insan, edebiyatçı, güçlü ve mübarek insanın ahbabı idi. Biz o dönem öğrenci iken hocalarımız arasında Siddık Sami Onar, Reha Poroy, Rabi Koral'lar ve daha nice vardı. Ama Başgil bu hocalardan farklı olarak İstanbul'un muhafazakâr grubu ve halkla rahatlıkla beraber olabilen, Anadolu çocuğu, mert, dürüst bir Anayasa Hukuku Profesörü idi.

Demokrat Parti'nin iktidara gelişinden sonra bir rahatlama başladı ve dernekler kuruldu. Bunlardan ilki İlim Yayma Cemiyetidir. Ali Fuad Hoca bizzat kuruluşunda yer almıyorsa bile kurulmasında öncülük eden bir fikir adamlarından biridir. Ali Fuad Hoca yanında Sabahattin Zaim, Nevzat

* Bu Söyleşi Muhafazakâr Düşünce Dergisinin ofisinde 02.10.2017 tarihinde gerçekleştirilmiştir.

** Emekli Prof. Dr., Hâlen Marmara ve İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İngilizce İlahiyat bölümünde dersler vermektedir.

Yalçıntaş gibi hocalar da geldi geçti. Hoca, Anayasa Hukuku derslerine gelen bir profesördü. O dönem şaheser olan ‘Teşkilat-ı Esasiye’ ve ‘Din ve Laiklik’ kitabını yazmıştı. Bunlar dışında ‘İlmin Işığında Günün Meseleleri’ ve ‘Gençlerle Baş Başa’ eserleri de üst düzey eserlerdir ve bugün dahi bir benzeri yazılmamıştır.

Ali Fuad Hoca'nın üniversite dışında gençlerle bir arada olduğu, sohbet ettiği, fikirlerini paylaştığı alanlar var mıydı?

Hoca toplantılar yapar, konferanslar verirdi. Belki Necip Fazıl gibi bir fikir kulübü çevresinde ya da Nurettin Topçu gibi gençlerle düzenli toplantılar yapmazdı ama konuşmaları ve konferansları vardı, bizler de katılırdık. Ali Fuad Başgil İstanbul Üniversitesi sosyal bilimlerde bir üniversite hocası, elit bir adamdı. Gerek üniversite hocaları ile gerek ticarete mühim kişilerle görüşüyordu. Elitti ama elitist değildi. Herkesle teşviki mesaisi olan ama halka meydanlarda nutuk da vermeyen bir zattı. Teknik üniversite kısmında ise Necmettin Erbakan, Osman Çataklı gibi gençler için çarpınan ve sonradan politikaya atılan bir grup vardı.

Ali Fuad Başgil benim düşüncemde geleceğin gençlerde olduğunu sezmiş nadir hocalardandı. Çünkü genç neslin babalarını ve atalarını artık değiştiremezsin, belli kalıplarda ve öğretilerde devam ederler ancak gençler öyle değil geleceği şekillendirebilir. Bu amaçla da onlara bir hidayet ve yol gösterici olarak bu kitabı yayınlamıştır. Bu türden kitaplara ihtiyaç duyulmaktadır. Küreselleşen dünyada ilgisine okutulması ve ulaştırılması da kolay olmaktadır.

Sizden bir hoca olarak Ali Fuad Başgil portresi çizmenizi istesek; Ali Fuad Hoca'nın, derslerinde üzerinde durduğu konulara örnek verir misiniz?

Ali Fuad Hoca hitabeti çok güçlü bir hocaydı. Mesela bir dersinde -konudan bağımsız olarak- hangi meslekleri seçmek gerektiği üzerine konuşmalar yapardı. Hoca'nın derslerde özellikle anlattığı ‘bürokratik istibdat’ mevzuu idi. Şöyle devam ederdi, “Biz hep siyasi istibdat ile uğraştık. Tarihte pek çok defa bunun üzerinde durduk. Fakat bilmeliyiz ki bizi kemiren bürokratik istibdat olmuştur.” Bir örnek vermek gerekirse Hoca'nın kendisi Fener Yolu'nda Anadolu yakasında otururdu, fakülte ise Avrupa yakasında idi. Hoca Fener Yolundaki evinden Sirkeci'ye giderdi evrak işleri için. Oradaki görevli işlemin tamamlanması için muhtarlıktan ‘iyi hal kâğıdı’ almasını istiyor. Lakin muhtarlık Anadolu yakasında Hoca Avrupa yakasında. Her şey tamam gibi görünse de bu kâğıt için bu seferde muhtarı bulmak ile uğraşılıyor. Neyse evrakları toparlıyor falan tekrar daireye geliyor. Bu seferde ‘damga pulu’ isteniyor

Hoca'dan. O zamanlar her yapılan resmi işlem ve dilekçe işleri için damga pulu kullanmak gerekiyordu. O da her yerde olmaz, maliye bakanlığı onaylı olması gerekir. O dönem Karaköy'de mal müdürlüğünde satılıyordu. Hoca ne kadar ısrar ettiyse de alamadı yeniden 'damga pulu' arayışına girdi. En sonunda Hoca'nın kanaati '*bürokratik istibdat*' olmuştur. Kısaca Hoca'nın en temel öğretisi olan, devlet halka hizmet için vardır, anlayışına ulaşmıştır.

27 Mayıs sonrası Başgil'in tutumu nasıldı?

Ali Fuad Başgil, 27 Mayıs İhtilali olduğunda yazılar yazmaya devam etti. Yassıada da mahkemeler devam ederken Hoca'yı şahit olarak çağıyorlar. Hukuk Fakültesi'nin o dönem bu alanda iki tane kürsü var. Birisi Ali Fuad Başgil kürsüsü diğeri ise Hüseyin Nail Kubalı'nın kürsüsü. O ki MBK taraftarı ve biraz ters bir adamdı. Hüseyin Hoca o sıralar Amerika'da imiş, masrafı ne ise verip getirttiler. Ve ikisi birlikte mahkemelerde şahitlik yaptı. O dönem mahkemedeki duruşmaların bir kısmı malum televizyon olmadığı için radyoda yayınlanırdı. Hoca o dönem, fe juridisch -yani bir şeyin hukuk içinde olması için hukuk içinde de tanımlanmış olması gerekir- tanımını mahkemede yapıyor, tahliller veriyordu ve ben hayatım boyunca unutmadım. Hoca'nın oradaki gayesi mahkemenin ve işlerin doğru, hukuka uygun olmadığını ifade etmekte.

1960'da Milli Birli Komitesi (MBK) Hoca'dan şüphelendi. Hoca Adnan Menderes tarafında yer alıyor diye MBK cephesinde endişeler baş göstermeye başladı. Bekir Topaloğlu, Hayrettin Karaman ile MBK Hoca hakkında İstanbul'da görüşmeler yapıyordu o sıralar. Komite o dönem Hoca'nın yazdığı yazılardan bir hayli endişe duymaktaydı. Ve sonunda bu rahatsızlık sonuç veriyor ve Hoca'yı Balmumcu'da nezarete alıyorlar. Biz o zamanlar birkaç arkadaş ziyaretine gitmiştik, bir albay volta atıyordu. Koridorda gezinirken bir teğmen Hoca'ya yaklaşıyor, albay dönüpte öbür taraftan geleceği zaman biraz uzaklaşıyor. Hocanın yemek masası tarzı bir masası var, biz yanındayız. O da karşısında. Hoca o vakit bize demişti ki "*Ankara Hukuk mezunu olan bu asker genç, benim abimdir*" kendisinden küçük, torunu yaşlarında olmasına rağmen '*abi*' demiştir.

Daha sonra Ali Fuad Başgil Balmumcu'dan çıktı. MBK'nin ters bir hali var Hoca'ya karşı, Hıfzı Veldet Velidedeoğlu adında bir profesör var o dönem, onunda ters düştüğünü biliyoruz. Aslında Hoca'nın nezaretten çıkması için çalıştığını da biliyoruz. Ali Fuad Hoca gazetede yazdığı bir makalesinde şöyle diyor Velidedeoğlu'na hitaben, "*Benim için gayret sarf ettiğini duydum, teşekkür ederim. Ama biz ayrı kategorilerde idik buna rağmen teşekkür ederim. Yalnız*

şunu da belirteyim, ben bu ruhumu, kalem ve ifade gücümü taşımaya devam edeceğim. Hayatım boyunca gerek üniversite de gerek dışarda kalemin elimde olacak.” şeklinde ifadesi olmuştur. Hoca fakülteye döndüğünde tam bir nostalji, üzüntü olmuştur onun için. Odasını toparlayıp fakülteden ayrılırken –İstanbul Üniversitesi'nin ana girişinden sonra içerde bir heykel kalıyor, Atatürk'ün bir yanında modern bir kız bir yanında da aynı şekilde bir oğlan çocuğunun yer aldığı, onların adeta Anadolu'ya milli bilinci yaymak için gönderir gibi durduğu bir anıtın önünde - o gün fakültede Ali Fuad Hoca'nın son günü adlı bir resim var. O gün yanında yalnızca bir kişi vardı; Orhan Münir Çağıl. Kimdir o zat? Hukuk Felsefesi Profesörü, bizim de hocamızdı. Onun dışında kimse Hoca'yı fakülteden uğurlamadı, hâlbuki tüm hocaların, asistanların, öğrencilerin onu uğurlaması gerekirdi. Bunun nedeni ise açık MBK korkusu idi. Hoca ile görünmek ciddi cesaret isterdi. O dönemden sonra da Hoca ile görüşme fırsatımız hiç olmadı ama Hoca'yı hep takip ettik.

27 Mayıs'tan sonra Hoca Fransızca bir kitap yazdı. “27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri” ismi ile İsviçre'de yayımlandı. Yurt dışında Türkiye aleyhinde propaganda yapmak suç olduğundan, İstanbul'da hakkında Ağır Ceza Mahkemesinde dava açıldı. Ben de duruşmada bulundum, tabii ki bir sonuç çıkmadı. Zaten çıkmazdı ama mahkemelere geldi gitti, o Hoca'yı yordu.

Ali Fuad Hoca o dönem İsmail Bey'le birlikte idi sanıyorum bir dergi çıkardılar: Düşünen Adam. İlk sayısında dergi kapağı Ali Fuad Başgil'in “Düşünen Adam” halinde bir portresi şeklinde oldu, onun hakkında ve düşüncelerini kapsamaktaydı.

Ali Fuad Başgil'in darbeden sonra yapılan seçimleri takiben Cumhurbaşkanlığı adaylık süreci yaşadığını biliyoruz. Bu konuda bizimle neler paylaşabilirsiniz?

Hoca ile o dönem birebir görüşmemiz olmadı ama devamlı takip ettik. Ankara'ya çağrılıyor o dönem iktidar da yönetimde olanlar ona bu seçim sürecinde adaylıktan vazgeçmesi gerektiğini söylediler. O zamanda Hoca'ya yurt dışına gitmesi tavsiye ediliyordu. O da İsviçre'ye söz de göz tedavisi olmaya gitti. Orada bir otelde kalırken Yeni İstanbul gazetesi yazarı oraya giderek Hoca ile bir görüşme gerçekleştirdi. Oradan bir kısma aktarmak gerekirse “siz bir vakitler Türkiye'de idiniz şimdi ise buradasınız. Askerin mecburiyeti ile buralara geldiniz. İlerde ki yaşantınız için ne düşünüyorsunuz, tekrar benzer bir imkân elinize geçerse ne yapacaksınız? Ya da aynı şekilde ölümle, silahla karşılaşmanız ne yaparsınız?” Hoca'nın cevabı gazetede yer aldı. Diyor ki “ Hoca –Nasrettin Hoca- merhumun yaptığı gibi yaparım. Merhum, merkebi ile çarşıya inmiş. Orada kahvede oturanlarda bunu görünce hocanın merkebinin

bağladığı yerden alıp muziplik olsun diye başka bir yere bağlamışlar. Hoca çarşıdaki işini bitirip aldıklarını heybeye atmak için merkebin yanına gelince yerinde bulamamış. Aransa da bulamıyor. Kahveye oturtuyorlar bir kahve ısmarlıyorlar. Oradaki muzipler Hoca'ya “merkep yok şimdi ne yapacaksın?” diye sorunca o da “her akıllının yaptığı yaparım” demiş “heybeyi sırtıma alır köyün yolunu tutarım” diyor. Bunu anlattıktan sonra Hoca röportajı yapana diyor ki “Evladım, ben heybeyi sırtıma vurur, onun yaptığı gibi köyümün yolunun tutarım. Çünkü başka bir şey yapmaya ne gücüm var ne karakterim var ne ahlaki sayarım.” diyor.

Yüksek İslam Enstitülerinin kurulması hakkında yasa teklifi veren kişi olduğunuzu din ve laiklik üzerine çalışmalar yaptığınızı biliyoruz. Hoca için İslamiyet ne ifade ediyordu?

Ben onu “Din ve Laiklik” kitabını, Yeni Sabah'taki yazılarını okudum ve ilgili yerlerini aldım. Anadolu'nun bir örgüsü niteliğinde olan din duygusunu kaybetmemiş ve ona taraftar, laik hali olmayan güçlü bir profesördü. Modern Türkiye’de Müslümanların, Türklerin dine sahip çıkmaları gerektiğini düşünen, müdafaa eden, onu anlatan ve onun tarafını tutan ama bunun yanında bir molla gibi davranmayan, özel bir dini eğitim almamış, din adamlığı hususunda bir sığata sahip değil. Ama bunun yanı sıra Batı’da okusa bile ona kapılıp gitmemiş bir âlimdir.

Başgil Hocamızın bunlar üstünde bir de nefis terbiyesine odaklandığı bir noktası var. Gençlerle Baş Başa eserinde de benzer noktalara değindiğini biliyoruz, bu konuda bizimle neler paylaşabilirsiniz?

Bu konularda diyebileceğim Ali Fuad Hoca'nın bir dönem İstanbul’da Şakir Hoca'nın etkisinde kaldığı bilgisidir. Eğer yanılmıyorsam o Şakir Hoca, Şakir Berki'nin kayınpederidir. O da Ali Himmet Berki'nin oğludur. İkisini de tanıdımlığımdır.

Hocam tüm bu söyleşiyi özetleme adına sormak istiyorum. Ali Fuad Başgil'i tanımayan birine onu birkaç cümle ile nasıl anlattınız ve onun, neden kıymetli olduğunu nasıl özetlediniz?

“Mert, dürüst, cesur, Anadolu ruhunu kaybetmemiş, akademisyen; Türkiye’de sisteme eğilmemiş güçlü kalem sahibi vatanperver bir ordinaryüs profesördür” diye tanımlardım ve bu şekilde genç nesile aktarırdım.

Hocamıza bu güzel söyleşi için çok teşekkür ederiz.